

MIHAIL DIACONESCU

CULORILE SÂNGELUI

București, 2004

Coperta: Cina cea de taină. Frescă din naos.

Toate frescele sunt din biserica „Trei Ierarhi“ din Filipeștii de Pădure – Prahova.

Mulțumiri Arhiepiscopiei Bucureștilor și preotului Ion Popa,
parohul bisericii „Trei Ierarhi“ din Filipeștii de Pădure;
Muzeului Național de Artă al României.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DIACONESCU, MIHAIL

Culorile sângelui / Mihail Diaconescu ; pref.:
Cristi Pantelimon. – Ed. a 2-a, rev. – București : Alcor
Edimpex, 2004

ISBN 973-8160-13-8

I. Pantelimon, Cristi (pref.)

821.135.1-31

Editori: Corina Firuță și Cori Simona Ion

Explicații la imagini: Mihail Diaconescu

Redactor: Argentina Firuță

Tehnoredactare text: Stela-Mariana Checiu

Fotografii și prelucrare imagini: Cori Simona Ion

© Toate drepturile rezervate: ALCOR EDIMPEX SRL

Bd. Ion Mihalache nr.45, bl.16 B+C, sc.D, ap.116,

sector 1, cod 011173, București

ed_alcor@yahoo.com

MIHAIL DIACONESCU

CULORILE
SĂNGELUI

roman

Postfață de CRISTI PANTELIMON

O mărturisire necesară

Pârvu Pârvescu supranumit „Mutu“, eroul principal al acestui roman, este o personalitate istorică reală. El este unul dintre cei mai importanți pictori din istoria artei românești. Amploarea, rafinamentul compozițional, forța expresivă și splendoarea coloristică a operei sale demonstrează în mod strălucit caracterul aulic, originalitatea profundă și forța înnoitoare a artei brâncovenești, într-o epocă istorică plină de realizări culturale excepționale dar și de tensiuni politice, militare și istorice devastatoare.

Afirmată în pictură, arhitectură, miniaturi, tehnica tiparului, broderie, muzică, sculptură în lemn și în piatră, orfvererie, xilogravură, arta epocii brâncovenești îmbină într-o sinteză specifică experiențe stilistice tradiționale, acumulate în cultura Țării Românești, cu noi și temerare principii de creație, dar și cu unele influențe venite din barocul european al secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea și, mai ales, cu splendorile moștenirii bizantine prezente în cultura noastră în tot cursul epocii feudale.

Arta epocii brâncovenești este profund autohtonă și, în același timp, o sinteză strălucită a influențelor stilistice venite în câmpul culturii române, atât din Răsăritul cât și din Apusul Europei. Este o artă care a înflorit în epoca frământată când la Târgoviște și la București au stat pe tronul Țării Românești domnitorii Gheorghe Duca (1673-1678), Șerban Cantacuzino (1678-1688), Sfântul Constantin Brâncoveanu Mărturisitorul (1688-1714), Ștefan Cantacuzino (1714-1715), Nicolae Mavrocordat (1715-1716; 1719-1730) și Ioan Mavrocordat (1716-1719).

Pictorul Pârvescu Mutu s-a născut la Câmpulung Muscel la 12 Octombrie 1657, în mahalaua Vișoi. Tatăl său era descendent dintr-o străveche familie de preoți, care dăduse, însă, și numeroși neguțători și dregători domnești, dar și un mare ierarh, pe Ignatie, Episcop al Râmnicului – Noul Severin (între 1636-1653), apoi Mitropolit al Țării

Românești (1653-1655), pe timpul gloriosului domnitor Matei Basarab (1632-1654).

Familia în care a crescut a fost pentru Pârvu Pârvescu Mutu un mediu cu preocupări culturale de o mare diversitate, care a favorizat sensibilitatea și puternica sa vocație artistică.

Arta desenului, a culorilor și a compozițiilor picturale de mare amploare a fost însușită de el chiar la Câmpulung-Muscel, la școala de zugrăvie. Aceasta funcționa în incinta și sub autoritatea Mănăstirii Domnești „Negru Vodă“, unul dintre cele mai vechi și mai cunoscute așezăminte monahale din istoria Bisericii noastre. Atât Matei Basarab cât și Episcopul, apoi Mitropolitul Ignatie au iubit în mod deosebit această Sfântă Mănăstire.

Ulterior, Pârvu Pârvescu Mutu s-a perfecționat și în Moldova, unde a venit în contact cu marile ansambluri de pictură murală de la Suceava, Humor, Voroneț, Moldovița, Sucevița, Probota, Dobrovăț, Părhăuți, Arbore.

Strălucita carieră de pictor a lui Pârvu Pârvescu Mutu s-a realizat sub protecția a două mari familii boierești: Vlădeștii, din județul Muscel și Cantacuzinii, din județul Prahova, care, la cumpăna dintre secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, erau cei mai erudiți oameni din Țara Românească.

Pârvu Pârvescu Mutu a realizat marile ansambluri de pictură murală de la bisericile Aninoasa, Negru Vodă, Cotroceni, Mărgineni, Filipeștii de Pădure, Poiana, Măgureni, Lespezi, Colțea, Sinaia, Fundenii Doamnei, Râmnicu Sărat, Bordești, Mamu, Sfântu Gheorghe Nou din București (puține dintre frescele sale s-au păstrat până astăzi). A realizat, de asemenea, un mare număr de icoane. Desenator viguros, colorist rafinat, preocupat de efectele decorative ale detaliilor, autor al unor ample compoziții pline uneori de tensiune dramatică, alteori de armonie, echilibru și calm, Pârvu Pârvescu Mutu este, mai presus de toate, un mare portretist.

Ca portretist, el s-a supus canoanelor iconografice tradiționale, moștenite de pictura românească din arta bizantină. Personalitățile pictate de el sunt reprezentate frontal, hieratic, în somptuoase costume de epocă, ținând în mâini ofrandele pe care le aduc lui Dumnezeu.

Dar Pârvu Pârvescu Mutu aduce în cuprinsul acestei tradiții, sacre și aulice în același timp, ceva nou, care dă originalitate și relevanță

stilistică artei sale: o înțelegere psihologică nuanțată a celor portretizați. El este, de fapt, cel mai important portretist al epocii sale. Sensului heraldic și simbolic al portretelor, pictorul le adaugă note care definesc personalitățile reprezentate artistic în ceea ce au ele unic, dar și profund omenesc.

Pârvu Pârvescu Mutu a fost și un îndrumător dăruit cu mult har al unor noi generații de pictori. Pe timpul când a fost starostele breslei zugravilor din București, a organizat o școală care a pregătit mulți meșteri. În calitate de maestru al culorilor, îi plăcea să-și spună *dascâl*. Printre cei ce i-au fost discipoli se numără Stan Zugravu, Radu Zugravu, Marin Zugravu, Nicolae Zugravu și alții.

Pârvu Pârvescu Mutu a trăit într-o epocă eroică și tragică totodată, marcată de mari violențe politice. A cunoscut mari bucurii dar a îndurat și numeroase lovituri. Spiritualitatea epocii în care a trăit este marcată de opera lui.

Spre finele vieții, după ce efecuasă o călătorie la Sfântul Munte Athos, Pârvu Pârvescu Mutu s-a călugărit la Mănăstirea Mărgineni din județul Prahova.

Mai târziu, prea cuviosul monah Pafnutie, cum s-a numit pictorul devenit călugăr, a dorit să se îndepărteze și mai mult de lume. A părăsit Mărginenii și s-a retras la schitul Robaia, unde a și murit în 1735. Trupul bătrânului monah s-a amestecat, în cimitirul de lângă schit, cu țărâna altor viețuitori, care și-au împlinit acolo vocația spirituală.

El a trăit ca un celebru artist, dăruit din plin cu tot ceea ce poate aduce recunoașterea din partea celor mai puternici oameni ai epocii sale, și a murit ca un mare iubitor de sihăstrie, dar, mai ales, ca un râvnițor de urcuș duhovnicesc spre culmile înalte ale sfințeniei.

Aici trebuie să fac o mărturisire de suflet.

Ca istoric și romancier, viața și opera acestui mare artist m-au atras cu deosebire și mi-au marcat destinul definitiv. L-au marcat profund și benefic.

Debutul meu ca romancier, în 1963, îmi umpluse sufletul de amărăciune. În redacția Editurii pentru Literatură, textul romanului *Visele au contururi precise* a fost modificat, cârpit, redus, adăugat, „actualizat“, fără știrea și fără acordul meu, sub imperativul drastic al unor criterii tematice și de conținut. Eram pe atunci profesor la Rupea, în Ardeal și nu știam câtă râvnă păcătoasă pun câțiva redactori pentru a „îmbunătăți“

textul pe care îl oferisem. Fapt este că, după acest debut editorial nefericit, câțiva ani n-am mai fost în stare să scriu nici o pagină de proză.

Între timp, m-am mutat la Pitești și mi-am susținut doctoratul în filologie, devenind lector universitar.

Începuse să mă procupe o idee. În cartierul Vișoi din Câmpulung-Muscel, unde s-a născut și a trăit în copilărie și adolescență Pârvo Pârvescu Mutu, aveam și eu nenumărate rude. Din legendele familiei, am avut impresia că acesta ar putea fi unul dintre strămoșii mei pe linie maternă de la Lerești și Câmpulung-Muscel. În consecință, am început să adun informații despre etapele vieții sale și îndeosebi despre ceea ce a pictat. Am citit tot ce am găsit despre arta epocii brâncovenești. Am mers pe urmele sale peste tot pe unde și-a desfășurat strălucita sa vocație de zugrav. I-am căutat descendenții și am început să fac scheme genealogice cu strămoșii mei, susținute de o documentare tot mai bogată. Aceste scheme genealogice n-au fost însă niciodată complete. N-am reușit să fac unele legături. Nu știu nici astăzi dacă eu sunt sau nu, urmașul peste secole al marelui pictor Pârvo Pârvescu Mutu.

Singura mea certitudine însă era faptul că mă obseda personalitatea lui extraordinară, precum și epoca plină de violențe, de silnicii și de sânge în care a trăit. Mergeam pe urmele lui, pe străzi sau pe drumuri de țară și în fața ochilor vedeam aieva bisericile în care a pictat, frescele sale, culorile, mai ales culorile atât de iubite de el, pe care numai o mare pasiune și un puternic elan sufletesc le poate întreține.

Din aceste căutări pline de pasiune a rezultat dorința de a mă așeza din nou la masa de scris. Trebuia să scriu despre Pârvo Pârvescu Mutu. Trebuia să mă eliberez de această fascinantă personalitate și de legenda lui.

Între iunie 1968 și decembrie 1970 am scris acest roman în mai multe variante, pe care le-am tot aruncat la coș. Abia după mai multe încercări am ajuns la o formă care am considerat că mă reprezintă.

În ianuarie 1972 am predat romanul *Culorile sângelui* la Editura Cartea Românească din București. Cornel Popescu, pe vremea aceea unul dintre colaboratorii externi ai editurii, pe care-l cunoșteam din anii de facultate, și-a arătat interesul față de romanul meu. Dar, aglomerat de felurite alte obligații, l-a lăsat în raft. Un timp, l-am asaltat cu telefoane, apoi am renunțat. Dorința mea de a vedea tipărit acest roman s-a prefăcut într-un îndelungat chin al așteptării și al neliniștii.

În cele din urmă, Marin Preda, directorul editurii, dorind să vadă ce mai are în portofoliu, a dat și peste cartea mea. Așa se face că într-o zi din toamna anului 1972, înainte ca eu să plec la Berlin – unde urma să țin cursuri și seminarii de românică la Universitatea Humboldt –, m-am trezit cu un telefon de la Cornel Popescu: „*Marin Preda dorește să aveți o discuție*“, mi-a spus el laconic.

N-am dormit toată noaptea. Eram hotărât ca în caz de eșec, să nu mai scriu proză în viața mea.

A doua zi, Marin Preda m-a primit în biroul său. Am observat că pe marginea unor file ale manuscrisului meu, pe care îl răsfoia neglijent, făcuse câteva însemnări.

M-a întrebat cu o voce moale, aparent indiferentă, dacă în istoria artei românești există, într-adevăr, o personalitate ca Pârnu Pârvescu Mutu. Dorea să știe dacă romanul meu pornește de la un personaj real și are o documentare istorică.

I-am răspuns că pentru acest fond documentar garantez cu toată autoritatea mea profesională.

„*Cu ce te ocupi, ce învățești?*“, m-a întrebat Marin Preda pe un ton care mi s-a părut indiferent. „*Sunt lector universitar, doctor în filologie*“, am răspuns eu bătos.

„*Aoleu, ești și doctor?!*“ a exclamat el mucalit.

A ținut să-mi spună că un roman poate porni de la documente, dar că desfășurarea lui epică ține de alte legi și de alte țeluri decât reconstituirea istorică.

M-a atras într-un dialog despre raportul între estetic și inefabil în roman. Și pentru că el mă asculta cu atenție, încordarea copleșitoare cu care venisem în biroul lui s-a risipit pe măsură ce vorbeam. I-am spus că pe mine nu fondul documentar al cărții, ușor de verificat oricând, mă preocupă, ci vocația mea narativă.

Marin Preda mă privea în ochi; avea un fel de uitătură rece, aparent nepăsătoare, sub lentilele groase ale ochelarilor, care mă incomoda și mă neliniștea. M-a întrebat: „*Mon cher, știi chestiile alea din parabola cu talanții?*“

I-am răspuns că sunt fiu de preot și știu foarte bine semnificațiile sacre ale parabolei biblice.

„*Vezi ce faci cu talantul dumatăle!*“ a rostit el cu o voce înceată și cu aceeași calmă distanțare.

În cele din urmă m-a întrebat cu multă delicatețe, dacă accept cele câteva sugestii stilistice pe care le făcuse pe marginea textului dactilografiat. I-am spus că le accept. Și abia în clipa aceea am înțeles, în sfârșit, că se atașase sufletește de romanul meu, de vreme ce lucrase pe text. recunoștința față de el m-a invadat ca un val.

Întâlnirea mea cu Marin Preda și apoi, apariția romanului în 1973 au contribuit în mod decisiv la opțiunea mea de a continua să scriu epică de evocare istorică. *Culorile sângeului* este primul din ciclul de romane pe teme istorice pe care, în diverse articole, mărturii de autor, eseuri sau interviuri, l-am numit *O fenomenologie narativă a spiritului românesc*.

În 1976 *Culorile sângeului* a apărut și în limba germană, la Editura Union, din Berlin, într-o foarte bună traducere realizată de Elga Oprescu.

Romanul apare acum într-o nouă ediție, la Editura Alcor Edimpex din București. Mă bucură în mod deosebit faptul că editorii s-au apropiat de cartea mea cu atâta înțelegere, încât au decis ca noua ediție să fie însoțită de reproduceri din opera pictorului.

Editura mi-a solicitat această mărturisire de suflet. Și eu am scris-o cu sentimentul că îngerul care l-a însoțit în cursul vieții pe Pârvu Pârvescu Mutu m-a ajutat și pe mine să duc la bun sfârșit aceste pagini.

MIHAIL DIACONESCU

Partea I

DATORIA

Capitolul I

„Slava meșterilor, slava biruințelor lor! se gândi starostele Pârvu Mutu cu o bucurie liniștită, plină de înfiorată mândrie. Poate fi oare ceva mai tulburător decât faima? Pier atâtea, însă ea durează înfruntând timpurile și împrejurările nenorocite. Slava e har! E dar fără preț! E minune!“ Și deodată albul literelor pe care le scria acolo sub brâul de piatră de sub acoperiș i se păru că se încarcă de străluciri neobișnuite, care îi răneau ochii și-l amețeau. Se opri puțin să răsuflă ca după o oboseală. Și numai după ce simți că amețeala îi trece, se apucă să încheie.

Într-adevăr, însemnarea ieșise potrivită. O pusese la loc mai ferit, ca să nu bată la ochi, înconjurată de chipuri de îngeri și flori, să nu pară trufașă, dar de ajuns de limpede ca să poată fi văzută bine de jos.

„S-au isprăvit de zugrăvit precum se vede această sfântă și dumnezeiască biserică din Lerești – citi el încă o dată – cu hramul sfântului mare mucenic Gheorghe, în ziua de 20 septembrie, duminică dimineața, a anului 1716 de la nașterea Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos. Și a fost meșter jupân Pârvu Mutu, starostele breslei zugravilor din București. Înconjurat de calfele și ucenicii săi. Sfârșit și lui Dumnezeu laudă!“

Mai adăugă câteva linii albe, apoi lăsă însemnarea să se usuce.

Chiar atunci băgă însă de seamă că îngerul din fața lui mai cere câteva adăugiri. Încheie deci nerăbdător vârful de la aripi, puse și niște albastru sub norii pe care pluteau heruvimii și se depărtă câțiva pași de-a lungul schelei ca să privească mai bine. Îngerul era așa cum și-l închipuiseră: cununa de aur cădea potrivit pe părul negru, așezat în cârlionți, iar aripile atingeau norii numai ca într-o slabă atingere, încât zborul lor părea nefiresc. Mergând în sus, către buza largă a acoperișului de șindrilă, alte cete de îngeri duceau prin văzduhuri cununi de flori și epitrahile frumos împodobite cu un roșu aprins, înconjurând măreț sirul de prooroci așezați la depărtări potrivite de-a lungul brâului de

piatră cioplită din afară. Pusese în toate mult albastru și auriu, risipise și niște verde pe odăjdiile sfinților mai tineri, iar acum i se părea că biserica leagă poiana în care fusese ridicată cu cerul însuși, într-un fel de zidire nemaipomenită.

Încordarea cu care lucrase, silința tuturor ucenicilor, îndemnrurile nesuferite ale jupânului Ilie Stănescu, vătaful lucrării, dar mai ales grija că Înalt prea sfinția-sa mitropolitul Antim Ivireanu ar fi putut veni la târnosire fără să fi găsit totul gata îl apăsaseră neconținut în ultima săptămână, până la starea de slăbiciune în care se afla acum.

Se așeză vlăguit pe scândurile schelei. Simțea nevoia să închidă ochii măcar pentru câteva clipe. O moleșeală călâie îl îndemna să se culce acolo lângă acoperiș, în mirosul dulceag de uleiuri și vopsele.

Când îi deschise, forfota oamenilor care trebăluiau ca să pregătească o înfățișare cuviincioasă curții bisericii îl înfioră dintr-o dată. Atunci văzu întâia oară în cei doi ani de când lucra la zugrăveala de aici cât de frumoase erau locurile alese pentru ctitorie. Drumul îngust șerpuind lin pe lângă Râul Târgului se pierdea undeva printre casele oamenilor și livezi. O lumină galbenă, de toamnă timpurie, cădea din cerul senin peste țărâna lui albă și dealurile înconjurătoare cuprinse de tremurul slab al căldurii. Undeva, departe, pe plaiuri, se mișcau încet câteva turme dinspre care răzbăteau întretăiat sunete stinse de talangă. Un murmur neîntrerupt se înălța din livezile în care prunele coapte, merele și mai ales perele zemoase și dulci chemau nesfârșite legiuni de gângănii. O pace adâncă domnea peste întinderi. Zugravului i se păru că pacea aceea izvorăște din sufletul său.

– Jupâne, domnia-ta ești gata? Că vine Vlădica și ne găsește cu treaba neisprăvită...

De jos, din iarbă, râdea către el ucenicul Radu. Bucuria lui se văzuse toată dimineața în graba cu care cărase scândurile de la schela dinspre miazănoapte, cea dintâi dărâmată, dar mai ales în nerăbdarea cu care îi îndemna pe ceilalți.

– La lucrurile mari grăbește-te încet, după zisa filozofească! Îl povățui starostele de sus. Sunt gata! adăugă el cu aceeași veselie.

Coborî repede scările și se duse către peretele dinspre apus pe care nu-l văzuse niciodată fără acoperământul schelelor. Lumina cădea strâmb printre pilaștrii pridvorului, dar el își putu da seama de starea adevărată a zugrăvelii.

Lucrarea sa și a ucenicilor săi strălucea acum cu zecile de lumini ale sfinților și cu culorile pline de scânteieri ale heruvimilor din partea în care era înfățișat raiul. Cetele îngerești, morții dreptcredincioși, prorocii și patriarhii stăteau în cete mari, despărțite prin râuri înconjurate de verdeață, pline de pomi înfloriți și de păsări. De partea cealaltă, iadul amesteca mari flăcări roșii cu chipuri schimonosite de diavoli și păcătoși ridicând mâinile în semn de neputință. Peretele întreg avea parcă unduiri line de înfiorări și zvârcoliri năpraznice ca la cutremure. O clipă, starostelui i se păru că totul se va înălța în văzduh. „Am amețeli!“ își dădu el seama. Starea aceasta nu-l ținu însă decât foarte puțin.

– Întindeți masa! se trezi el strigând. Trebuie să prăznuim sfârșitul! Să închinăm vin și să dăm laudă lui Dumnezeu că ne-a ajutat să facem totul așa cum se cuvine!

Îi venea să râdă și să joace, așa cum juca pe timpul când era tânăr. Dacă n-ar fi împlinit cincizeci și nouă de ani bătuți pe muche, încă ar fi făcut-o.

Calfa și ucenicii îl priveau uimiți, neștiind ce să spună.

– Ce masă? Care masă? se auzi vorba scârțâită a vătafului Ilie. Prăznuirea cu vin și bucate se va face după sfânta târnosire. Kir Antim a spus că vine azi și va veni. Nu vă lăcomiți în prostie!...

Starostele se răsuci iute spre el.

– Vătafule, cunoaște-ți lungul nasului! se încruntă el deodată. Mi-ai mai vorbit de câteva ori în felul ăsta și te-am iertat pentru micimea ta. Acum însă nu vreau să te mai rabd. Ține seamă de starea și vârsta mea și poartă-te așa cum se cuvine!

Și pentru că vătaful încremenise de uimire, adăugă ceva mai blând:

– Nu cred că sfințirea bisericii se mai face azi. O față așa de simandicoasă ca Înalt prea sfinția-sa kir Antim, mitropolitul Țării Românești, trebuie să se odihnească mai întâi de lungul drum pe care îl face de la București până aici. Trebuie să se întărească, fiind om bătrân și slăbit. Să se spele de praf după cuviință, să vadă ce-am făcut și abia apoi va începe slujba. Când să mai facă toate astea, dacă el nici până acuma n-a venit?

Uimirea vătafului trecu repede în amărăciune. La toate acestea se gândise și el. Totuși, încă mai trăgea nădejde.

– Încă puțin timp și isprăvim, lămuri el. Uite că salahorii au început să dărâme și schela pe care stătuși dumneata adineaori. Am tăiat atâtea vite pentru masă, am adus bunătați și le-am pus să fiarbă pe foc! Știe toată lumea că va fi sfințirea și uite că unii poporeni au și început să vină. Dacă nu sosește vlădica, ce facem cu atâta morman de mâncare, băuturi și fripturi pregătite?...

Abia acum simți starostele mirosul de carne friptă care venea dinspre vâlceaua din dosul zidurilor. Tot într-acolo se auziră niște berbeci behăind gros în așteptarea cuțitului.

Prin curtea bisericii oamenii se mișcau repede, cuprinși și ei de nerăbdare. Unii presărau nisip, alții aduceau ramuri să le pună pe lângă mesele întinse la umbră, alții stropeau și dădeau iute cu măturile de nuiele prin locurile ce păreau necurățate. Curtea se lumina căpătând înfățișarea sărbătorească convenită împrejurării.

– Mie să-mi pui vin să cinstesc cu calfele și ucenicii mei! hotărî starostele. Sunt încredințat că sfințirea se va face duminica viitoare. Adu și pâine, și friptură!

– Dacă mâncați acum, n-o să mai puteți lua sfânta împărțășanie, îl amenință cioflingarul de vătaf.

– Domnia-ta adu vin, cum îți spun! Și gata! se încruntă iar jupân Pârvu Mutu.

Starostele, calfele și ucenicii se depărtară de ochii lumii la o masă mai ascunsă, sub umbra unui păr plin de pere zemoase. Stăteau cu mâinile în poală, puțin țepeni, puțin nehotărâți, ca într-un fel de așteptare. Pentru ei, sărbătoarea cea mare, adevărata și sfânta sărbătoare a meșteșugului lor era ceasul în care starostele spunea că ultima tră-sătură de culoare s-a zugrăvit. Bucuria se amesteca atunci cu un fel de amărăciune învăluitoare. Erau la începutul zilelor fără lucru și fără câștig. Mulțumirea sufletească era pândită de tristețea că, plecați cine știe în ce județe îndepărtate, nu vor mai călca în bisericile zugrăvite de ei decât în împrejurări neprevăzute și poate nici atât. Tinerețea, puterea lor de muncă și priceperea rămâneau risipite prin țară în locuri atât de frumoase, părăsite însă pentru totdeauna.

Jupân Pârvu se uită învăluitoare la fiecare în parte. Îi cunoștea bine și-i avea dragi. Mănăilă, meșterul, lucrase cu el numai în vara asta ca să poată isprăvi mai repede. Era omul său de încredere în pestrița breaslă a zugravilor din București și se înțelegeau bine. Acum tăcea. Stan Fierăscu,

calfa, stătea înalt și slab în capul mesei, privindu-l blând cu ochii lui albaștri. Lângă el, Marin Stroe, ucenicul, îndesat și negricios, cu degetele lui subțiri scăpate de la aspra muncă a câmpului, părea un copil, deși împlinise șaptesprezece ani. Trei din acești ani îi petrecuse în ucenicie la staroste. De cealaltă parte a mesei stăteau înșirați cuvinicios Gavril, Teodor și Alexandru, cei mai tineri dintre ucenicii săi, întâia oară aduși, de la școala de zugrăvi pe care o ținea starostele în București, la o lucrare mai însemnată prin țară. În dreapta starostelui, gata oricând să-i ghicească dorința după cele mai neînsemnate semne, stăteau Radu Florea, cel mai priceput și mai iubit între învățăcei. Împlinise douăzeci și doi de ani, dar meșterul tot nu-l trecea la starea de calfă. Chipul lui negricios, asprit de soare, îndulcit de clipirea molatecă a ochilor și încondeierea sprâncenelor îmbinate unduios, ca la femei, se luminează când jupânul începu să zâmbească.

– Frații mei și dragii mei, cuvântă jupân Pârveu cu glas obosit, întrerupt o clipă de mișcarea unei muieri tinere care le punea ulcelele cu vin în față, ceasul de-acum e un ceas mare de la Dumnezeu. Și noi cată să ne bucurăm din plin. Căci fiecare biserică ce iese zugrăvită din mâinile noastre mărturisește către ceruri și către oamenii din veac fierbinte noastră dorință de veșnică trăire într-o adevăr și frumos. Frumoasă am vrut să fie această biserică, casa lui Dumnezeu, și frumoasă a ieșit. Și câte vom mai face de acum înainte, tot atât de frumoase, și mai frumoase încă vom căuta să le facem! Vreau mai ales – schimbă vorba starostele, mărturisind cu glas întretăiat – ca atunci când oi izbuti să-mi ajung suma, să zidesc eu însumi o biserică. Ctitor să-i fiu și zugrav. S-o lucrez nu după porunca altora, ci după dorința inimii mele. Cu tot ceea ce știu eu că poate fi mai frumos, cu ceea ce am învățat într-o viață de meșter. Și nefiind nimeni să-mi mai poruncească ceva, eu să las îndemnurile cugetului meu să se împlinească în chipuri și culori. Mă gândesc de mult la ea. Data zidirii ei se apropie. Va fi cea mai frumoasă. În închipuirea mea ea este gata de mult. Mai trebuie doar să fie zidită. Feții mei, dragii mei! Următoarea noastră lucrare va fi, poate, biserica mea. Doresc să-mi ajutați toți. Sunt gata acum s-o zidesc pe cea mai frumoasă dintre cele mai frumoase. Așa să ne ajute Dumnezeu și să trăiți!...

Bău oala până la fund, cu răsuflări și opinteli scurte, urmat de toți lucrătorii săi.

– Uite și fripturile! anunță femeia întinzând peste scânduri fețe de masă din pânză albă, de in.

– Stai cu noi, Ileano, și cinstește! îi porunci starostele. Stai aici lângă mine!

Ileana se așează ascultătoare, gustând puțin așa cum se cuvine unei femei. Îi însoțise pe acești oameni ca să le pregătească mâncarea și să le ajute ca salahor. Și starostele o plătea pentru acest lucru ca pe o calfă.

O altă muiere aduse hălciile de carne pe talere de lemn și niște bucăți mari de pâine.

Mâncau în tăcere, înconjurați parcă de un fel de neliniște. Starostele însuși se posomorî, dar nu zise nimic și păzi rânduiala mesei împărțind singur vinul ori de câte ori se golea oala cuiva. Amărăciunea era înainte de toate a lui. Biserica pe care o isprăviseră avea o istorie amestecată cu sânge și nici el nu știa dacă această istorie se află la capătul ei ori se găsește în plină desfășurare. Zidirea fusese începută și părăsită de mai multe ori încă de pe timpul răposatului marelui voievod Șerban Cantacuzino. N-ar fi crezut nimeni că ea se va isprăvi vreodată, dacă fiul măriei-sale, luminatul Gheorghe Cantacuzino, n-ar fi dorit ca ea să se ridice totuși. Nu era decât o biserică de sat, bună pentru nevoile credincioșilor lereșteni, dar lungă pribegie a fiului de domn prin Ardeal și Austria îl împiedicase să urmărească cu chiar ochii săi lucrarea și să o ducă mai departe la bun sfârșit. Cu mare fereală, pentru a nu fi simțit de noul domn – greul Nicolae Mavrocordat, omul necredincioșilor turci și dușmanul său de moarte – el trimisese totuși prin slugi de încredere, ca acest Ilie Stănescu, vătaf zgârcit și plin de răutate, banii trebuitori și, în două rânduri, și meșteri pietrari. Urmașul domnesc știa de tot cursul treburilor și biserica începuse să se ridice iarăși. Vlădica Antim, mitropolitul țării, încă se mai îngrijea de această ctitorie.

Dar războaiele între turci și austrieci se urmau fără încetare, lumea stătea în așteptare și teamă, așa că măria-sa Gheorghe Cantacuzino, pururi stătător acolo, la Ardeal, n-o văzuse nici măcar o singură dată...

Teama că cine știe ce împrejurare, legată tocmai de acest război, îl împiedicase și pe mitropolit să vină pentru ziua sorocită îi trecu starostelui prin minte dar el o îndepărtă cu silă.

Ultimii stâlpi de pe schelă erau smulși din pământ. În curând curtea rămase curată, presărată potrivit cu pietriș și cu niște flori mari,

galbene. Mirosea frumos a vopsea proaspătă, a vin și a mâncare. Sosiră și primii călugări, tocmai de la mânăstirea Valea, de lângă Țițești.

– Dacă Vodă a strâns iarăși oaste pentru războaiele turcilor cu austriecii, se încruntă el, s-ar putea ca la București să fie neliniște și primejdie de nemulțumire din partea oamenilor. Și atunci Kir Antim poate să întârzie mai mult decât ne gândim noi...

Luau pe neașteptate, ucenicii se opriră din mestecat. Nu bănuiau nimic din toate câte trecuseră prin mintea starostelui.

– Am auzit acu două luni, când am fost la București după vopsele, că la Petrovaradin, înconjurați fiind de austrieci, turcii ar fi fost gata să piară mai întâi de foame, începu cu taclalele ucenicul Radu. Se zice că după ce și-au mâncat caii, au început să mănânce și hoituri, și...

– Nu ți-e silă să vorbești astfel la masă? îl certă Ileana. Ne faci scârbă!

Starostele se uită vesel la ucenic, apoi la femeie. De când o adusesse la lucru și începuse să bage de seamă cât e de frumoasă, femeia nu-și schimbase purtările. Văduvă de trei ani, cu bărbatul mort într-o spargere de tâlhari, ea fusese măritată de crudă, la numai 16 ani, și se purta și acum cu răutăți de femeie necoptă. Potrivită în vârstă cu Florea, ea nu uita să-l înfrunte disprețuitoare în orice împrejurare. Ucenicul se și schimbă la față.

Limbile se dezlegară însă de îndată. Cei de față pomeniră de isprăvile principelui Evghenie de Savoia, arhistratigul austriecilor și biruitorul turcilor, apoi de niște țărani din județul Dolj care, nemai-puțând plăti birul, s-au răsculat și i-au omorât pe slujitorii domnești, părăsind satul și lăsându-l seliște. Nu uitară nici de un vraci italian care ar fi adus la Târgoviște un leac nespus de scump, și fel de fel de bolnavi au scăpat de orice pătimire.

– Ce ai, Radule? De ce stai întunecat? întrerupse starostele poveștile.

– Mă gândeam că nu vine vlădica și ne strică frumusețe de târmoșanie, îngână ucenicul trecându-și gânditor mâna prin ciuful de pe frunte.

Starostele îl cercetă ager. Radu mințea. Îl iertă însă ca pe un tânăr necopt, cum îl socotea. Pricina supărării sale el o simțise de mult, când îl văzuse uitându-se tot mai des după Ileana. Se făcuse însă că nu înțelege. Pe Ileana, de care el, om bătrân și temut, ca un staroste al breslei zugravilor ce se afla, începuse să se simtă subjugat pe negândite,

înaintea ucenicului, n-ar fi putut-o lăsa altuia pentru nimic în lume, deși el avea copii mari, o nevastă vrednică pe care n-o supărase prea des.

O clipă, bâlbâiala ucenicului i se păru plină de primejdii, dar încordarea îi trecu repede. Îl socotea pe Radu mai nevinovat decât o fată, lipsit de puterea de a face rău sau de a ieși de sub voința sa aspră.

– E păcat de atâtea pregătiri, se grăbi el să-i dea dreptate. De așteptarea oamenilor...

– Numai să nu i se fi întâmplat ceva! scăpă o vorbă Stan Fierăscu, calfa, de obicei atât de tăcut. Cum stăm noi aici, pustiiți de lume, nu mai știm nimic.

– Să ne ferească Dumnezeu! se încruntă starostele. Vlădica vine în caretă, înconjurat de ostași și slujitori domnești. Ceea ce spui tu nu e cu putință... I-am scris demult și el a dat de știre că vine.

– Ar fi păcat de toate! se sili să mai adauge Radu.

Starostele îl ghici din nou ascuns și din nou se tulbură. Ucenicul o privea palid pe femeia din fața lui, mușcând în neștire o bucată de pâine.

– Doresc să mai văd încă o dată biserica, se ridică jupân Pârvu. Floreo, vino și tu cu mine!

Se mișcară încet printre oameni și se opriră iarăși în fața stâlpilor de la pridvor deasupra cărora era zugrăvit hramul bisericii: sfântul mare mucenic Gheorghe, înfigând sulița în balaur.

– Calul e parcă viu. Are coama înfioată frumos, îi vorbi el blând ucenicului. Peste tot pe unde m-ai ajutat ți-au ieșit lucruri bune.

Îl iertă și acum, așa cum făcea ori de câte ori greșea acest tânăr la care ținea uneori mai mult decât la copiii săi chiar. Puterea de a vedea lucruri ce scapă altora și de a le pune acolo, în zid, în mișcări adevărate și culori mărețe, de a le face vii mai ales, n-o are oricine. Mulți au meșteșug, dar prea puțini au și har. Și Radu îl avea. El, starostele, descoperise harul în ființa crudă a ucenicului, și acuma i-l îngrijea ca pe o floare plâpândă și rară.

– Simt, urmă el îmbărbătându-și urmașul, că o să faci lucruri din ce în ce mai bune. Și uneori îmi cântă inima gândindu-mă la ele.

Se mișcau încet și se opreau îndelung privind sfinții prooroci și sibilele din partea de miazănoapte. Umbra dădea vopselelor o moli-ciune de catifea.

– De câte ori vei lucra mai bine ca mine, mă voi bucura mai mult decât tine chiar. Căci noi, meșterii cei bătrâni, avem datoria să trecem priceperea noastră în alții. E o lăsată veche moștenire de la cei de demult și noi, zugravii vârstnici, și tu însuși, când ți-o veni vremea, cată s-o împlinim. Nu te abate din drumul tău, urmă rugător starostele, nu te lăsa ispitit! O să ai timp de toate bucuriile și tristețile de pe pământ. Nu mă certa dacă și eu greșesc uneori! Tu să înveți de la mine ceea ce se cuvine!

– Am crezut, dădu ucenicul să răspundă, că poate...

Îndată însă frământarea sufletească din el îi luă graiul. Se bâlbâi scurt, îngăimă niște frânturi de vorbe neînțelese, apoi tăcu biruit de ceva apăsător. Starostele îl privi înțelegător, străbătut de duioșie și de nevoia de a-l ocroti.

– Radule, dragul meu, urmă el plin de o căldură neobișnuită, pe care singur nu și-o bănuia, cele mai mari datorii ale noastre sunt față de meșteșugul căruia îi slujim. Lucrând, noi făurim frumusețea. Frumusețea înseamnă bine, adevăr și dreptate. E tot o învățătură veche de la care nu trebuie să ne abatem. Și slavă. Nimic n-are pe lume prețul slavei. Nici bogăția. Nici chiar puterea. Setea de slavă e sfântă și e singura patimă îngăduită pe deplin. Ea e singura, mai ales, care poate cuprinde toate celelalte bucurii la un loc. Mă ascuți? Ți-am mai spus lucrurile astea, trebuie să ai tăria de suflet să alegi drumul slavei. Eu am ales de mult. Să alegi!...

Îl simți pe ucenic și mai pierit decât înainte, încolțit și rușinat. Știa că, nemaipomenind nici unul despre femeie, umbra ei îi însoțea totuși la fiecare pas, așezată între dânșii ca o fiară pe care n-o puteau alunga. În clipa aceea starostele se posomorî. Știa că ucenicul e în stare de hotărâri nebunești, luate în clipeala gândului. O teamă nedeslușită îl cutreieră pe negândite.

Când se opriră în fața proorocului Daniil, Radu dădu să-i mai spună ceva. Se bâlbâi iar, apoi îngenunche speriat și sărută mâna binefăcătorului său.

– Iartă-mă, staroste! se cutremură el greoi. Muierea aceea nu-mi face decât silă! O urăsc!...

Jupân Pârnu îl lăsă o clipă să-și tragă sufletul, apoi îl ridică.

– Eu n-am pomenit de nici o muiere, îi răspunse el încet. Caută să te lepezi de orice urmă de neliniște din tine, ca să poți privi senin lucrarea mâinilor noastre. Noi facem lucruri dumnezeiești.

Cuprins

O mărturisire necesară	5
Partea I	
DATORIA	11
Partea a II-a	
DATORIA NEÎMPLINITĂ	207
Epilog	373
Postfață	379